

MADARAS SZIDÓNIA

KÉPTELEN KÉP

Jarmo Valkola: *Thoughts on Images.* *A Philosophical Evaluation*

■ „A képek bizonyos értelemben lehetetlen dolgok” – összegzi eszmefuttatásait Jarmo Valkola képelméleti munkájának zárófejezetében –, lehetetlenek, mert olyasvalami jelenlétéről szólnak, ami az adott helyzetben önmaga valójában nincs jelen, sőt mi több, reakciókat tesznek lehetővé egy olyan helyzet kapcsán, amely minden időpillanatban a jelen nem lévő kategóriájához tartozik. A bukaresti Zeta Books társadalomtudományi kiadónál ez év tavaszán megjelent könyv újszerű és provokatív kérdésselvetéssel közelít a kép tematikájához. Mi a kép, és mennyiben tekinthető valósnak? Hogyan írható le az alkotói intencióhoz és az ábrázolt létezőhöz való viszonya? Hát az interpretáló szubjektumhoz?

A mai technológia a vizualitás kultúráját kultiválja, így a kép megállíthatatlan körforgásba lép a globális térben, kiszélesednek a hozzá kapcsolódó kontextusok, a létező médiumok révén állandó újraalkotás és -értelmezés tárgyává válik. Ezek képezik a finn filmesztéta, Jarmo Valkola kiindulási pontját a filozófiai és valamelyest pszichológiai szemszöveget képviselő *Thoughts on Images* megírásakor. Meta-teoretikus és gyakorlaton túli is egyszerre a publikáció, a bevezetőben maga Valkola is jelzi finoman, hogy a „képelméletben jártas olvasókat” tekinti elsődleges célközönségnek. A kötet erénye, hogy a legfőképpen Gestalt-filozófiai és fenomenológiai alapokra helyezett áttekintés a kép-konceptiót a kogníció oldaláról közelíti meg; a felvetett kérdések mentén a kép kevésbé mint adott technológiai eljárások materiális végeredménye, sokkal inkább mint valóság-szubjektum-interpretáció kölcsönhatása körvonalazódik. Tény, hogy e gondolatmenetben hiányosságként is megjelenhet a kép mint noéma hiánya – Paul Majkut az előszóban kissé

cinikusan fel is rója, hogy talán a szerző következő könyve állítja majd helyre a noézisz-noéma egyensúlyt.

Valkola néhány provokatív feltételezéssel indít. Szerinte a modern technológiák által lehetővé tett kép egyfajta kollázs valóság és reprezentáció között, a valósághűsége vonatkozó mindenféle garancia nélkül – azaz legfeljebb a néző elméjében érhetjük azt tetten, egyébként a látszólagosság talaján kell eligazodnunk, számolva a digitális eszközök adta mesterséges realitás lehetőségeivel (hogy például fotografikus végeredmény valós alap nélkül is létrehozható, a digitális kép esetében tehát az indexikus mivolt feloldódik). Lét és Kép végeláthatatlan dialógust folytatnak, előbbi definiálható azzal, amit észlelünk és kifejezünk, utóbbi pedig e folyamatok egyik lehetséges módzata. Valkola ezzel egy időben kiemeli azt is, hogy napjaink vizuális kultúrája immár a hagyományos tér-idő fogalmainkat meghaladja.

Szerkezetileg a kötet a következő öt nagy egységre tagolódik: megismerési metaforák, festői alakzatok, lételméleti hatások, mozgókép-metafizikák és konklúziók. A különböző képespektusok hangzatos címszavak alatt kerülnek górcső alá. Hangsúlyos szerepet kap a tudatatus, Valkola megközelítésében ugyanis a Merleau-Ponty-féle észlelésközpontúság érvényesül. Az észlelést mint sémakövető szemmozgást definiálja, a sémát pedig korábbi tapasztalatok, képek alapján kikristályosodott térbeli és időbeli elvárásként. A séma ezzel nemcsak a tapasztalatok letisztult váza, hanem az észlelési folyamat aktív irányadója, azaz a látott képet sematikus elvárásaink is befolyásolják, miközben maguk is átalakulnak. A percepció ezzel „keresőmotorként” is leírható, mint olyan rendszer, amely elvá-

rásaink hipotéziseinek repertoárjából kiválasztja az aktuális alakzatot. Izzalmos következtetés, hogy a képlátáshoz képekkel kell látnunk, vizuális mezőnkben a külső, fizikai és belső, mentális képeket kell összeegyeztetnünk az agy funkcionális modelljei által. Láthatjuk, hogy a nézőnek egyszerre képen belülinek és képen kívülinek is kell lennie, mivel a kép értelme nincs teljességében az objektumban kódolva, javarészt az interpretáló folyamatban konstituálódik.

A hosszasan taglalt észlelési folyamat érdekes ponthoz érkezik, amikor a képzelet vizsgálatához jutunk. E folyamatot Valkola a hipotetikus percepció fogalmával magyarázza. Szerinte ahogyan sematikus forgatókönyveink vannak a külső helyzetek törvényszerűségeiről, úgy hasonló leírataink élnek metakognitíve magáról az észlelésről is. Ezeket pedig feltételes módban végigjátszhatjuk. Képzeletünket tehát tulajdonképpen a korábbi tapasztalatok, elmúlt percepciók determinálják.

A képméletről szóló filozófiánk tulajdonképpen önreflexív is egyben, önmagunkról, a szubjektum belső működéseiről vallott koncepciókat tesz láthatóvá, állítja Valkola.

Az észlelés fenomenológiájához fűzött értelmezések a kötet java részét teszik ki. Emellett pedig a kép- és mozgóképalkotás, -interpretáció egyes összetevőire tér ki hosszasan a szerző. Valkola szerint a művészeti alkotásokat azok esztétikai tulajdonságaik miatt értékeljük sokra, pontosabban azért, mert segítenek felfedezni az esztétikai minőséget a világ egyéb jelenségeiben is, emellett az emberi természet és létezés feltételeiről nyújtanak hasznos ismereteket. Az alkotások önmagukban mikrokozmoszként, saját rendszerben működőképes egységet jelenthetnek, ugyanakkor értelmezhetők, és az interpretációs folyamat az értelmező szubjektum kognitív folyamatairól is árulkodik. A szem-kamera összehasonlítás, illetve mentális képek és mozgóképek, megrendezett film és szabad gondolatfolyam fenomenológiai összehasonlításait követően a természetéből adódóan többszörös jelentést lehetővé tevő digitális képalkotás külön fejezetben kap helyet. A kérdéssor a médiapesszimizációhoz hasonló – a hitelesség, eredetiség

és térazonosság garanciáinak hiányára az átértelmezési szükséglettel válaszol. Amikor tehát a fotografikus igazság kulturális hagyományát vennénk alapul a hírmédia, a történelemreprezentációk esetében, újra kell azt értelmeznünk, a digitális képsorok pedig előzetes dekonstrukciót követően állhatnak össze valóságprezentációs egységgé, mondja Valkola.

A további fejezetek a film- és mozgóképészlelést taglalják, kiemelve a mozgásészlelést, az értelmezés feszültségét, amely a valóság tudata és a képiség tudata közé ékelődik, majd a képszerkesztési eljárások közül a vágás, keretezés, közelkép, időkezelés kerülnek terítékre, ezek azonban már esettanulmányyszerűen Tarkovszkij, Marker, Tarr Béla filmjei kapcsán.

A kérdésfelvetés és a kötet konklúziói a filmesztétika és a filmes szakma számára újszerű megközelítést jelentenek, írja Thomka Beáta, a Pécsi Tudományegyetem professzora. Thomka szerint az újszerűség a vizualitás és a képi jelenségek azon megközelítésében rejlik, amely a kognitív folyamatokat és a mentális tevékenységet hangsúlyozza az eddigi technikai és gyakorlati perspektívák mellett.¹

A kötet bibliográfiája bizonyítékul szolgál a kijelentések megalapozottságára vonatkozólag, az egyes fejezeteket pedig az adott címszóhoz találó filozófiai vagy mozgóképes idézettel összegzi a szerző. Olvasói szempontból nehezen érthető azonban, hogy nemritkán hosszas passzusok ismétlődnek egymástól távol eső fejezetekben szó szerint. Tény, hogy az ismétlés a megértés segítségére is lehet, azonban a parafrázist helyénvalóbbnak tartom. A *Thoughts on Images* akár felsőoktatási kézikönyvként is megállná a helyét, felrónivalónk ez esetben talán a hallgatók örömeire szolgálna.

Jarmo Valkola a jyvaskyläi egyetem filozófiadoktora, főbb kutatási területei a filmesztétika, filmtörténet, audiovizuális észlelés, esztétika, médiakultúra és művészeti oktatás. Doktori tézisét a filmszínház és vizuális percepció témájában, filmes alakzatok és jelentések kérdéskörében írta, jelen könyve láthatóan korábbi akadémiai munkásságának folytatásaként jelent meg.

■ JEGYZET

1. <http://www.zetabooks.com/new-releases/jarmo-vaikola-thoughts-on-images.-a-philosophical-evalu.html> (letöltés: 2012.08.03.)